

Бекитемин
ОшМУнун ректору,
ф.м.и.д., профессор
К.Г. Кожобеков

“ 22 ” 2024

Ош Мамлекеттик Университетинин Табият таануу жана география факультетинин “Физикалык география, Кыргызстандын географиясы жана табият таануу концепциясы кафедрасынын кеңейтилген жыйынынын №2 токтомунан

КӨЧҮРМӨ

Ош шаары,
2024-жыл 21-июнь

Отурумдун төрайымы: х.и.д., профессор Алтыбаева Д.Т.

Отурумдун катчысы: г.и.к., доцент Шербаева З.Э.

Жыйынга катышкандар:

1. Боймирзаев К.М. – Өзбекстан республикасынын Бизнес жана илим университетинин (University of Biznes and Scince) ректору, география илимдеринин доктору, (25.00.23 – физикалык география) профессор;
2. Мирзамахмудов О.Т. – UBS факультетинин деканы, г.и.д., (25.00.23 – физикалык география) профессордун м.а.;
3. Кузибаева О.М. – Өзбекстан республикасынын Кокон мамлекеттик педагогикалык институтунун, башталгыч билим берүү кафедрасынын башчысы, география илимдеринин доктору, (25.00.23 – физикалык география) профессордун м.а.;
4. М.Д. Абдуллаева – т.и.д. (05.14.08), профессор;
5. Д.Т. Алтыбаева – х.и.д. (02.00.01), профессор;
6. А.Х. Абдурасулов – а.ч. и.д. (06.02.07), профессор;
7. С. Эргашов – г.и.к. (25.00.23), доцент;
8. А.С. Куйчиев – т.и.к. (05.23.04), доцент;
9. Б.С. Сатыбалдиев – г.и.к. (25.00.23), доцент;
10. Э.А. Обдунов – г.и.к. (25.00.27), доцент;
11. Б.М. Абдурахмонов – г.и.к. (25.00.23), доцент;
12. З.Э. Шербаева – г.и.к. (25.00.23), доцент;
13. Д.А. Абжапарова – т.и.к. (25.00.32), доцент;
14. С.Ж. Артыкбаева – г.и.к. (25.00.24), доцент;
15. Э.К. Алайчиев – г.и.к. (25.00.24), доцент;

16. Н.К. Матикеева – г.и.к. (25.00.24), доцент;
17. А.Т. Зулушова – п.и.к. (13.00.08), доцент;
18. Г.А. Момошева – г.и.к. (25.00.24), доцент;
19. Р.Т. Муратова – б.и.к. (03.00.08), доцент;
20. Г.Т. Орозматова – х.и.к. (02.00.01), доцент;
21. У.И. Исакова – улук окутуучу;
22. Ж.Т. Шерматова – улук окутуучу;
23. Д.С. Кеңешбаева – улук окутуучу;
24. Ж.М. Султанов – улук окутуучу;
25. Р.Р. Шаимкулова – окутуучу.

Күн тартиби:

Издөнүүчү Талантбек Курманалиевичтин “Теңир-Тоонун (Тянь-Шань) жаратылышынын секторлук өзгөчөлүктөрү жана чарбадагы мааниси” деген 25.00.23 – физикалык география, биогеография, топурактын географиясы жана ландшафттын геохимиясы адистиги боюнча география илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишин талкуулоо.

Илимий жетекчиси жок.

Угүлдү: Отурумдун төрайымы Алтыбаева Дилбар Тойчуевна жыйындын катышуучулары Өзбекстандан келген географ-илимпоздор менен тааныштырды. Андан соң күн тартибинде каралган диссертациялык иш боюнча Матикеев Талантбек Курманалиевичке маалымат берүү үчүн сөз берилди.

Матикеев Талантбек Курманалиевич. Урматтуу жыйындын катышуучулары, илимий иш боюнча маалымат берүүгө уруксат бериңиздер. Диссертациялык иштин көлөмү 289 бет, ал киришүүдөн, 6 баптан, 17 сүрөт, 12 профилден, 12 таблицадан, корутундудан жана 161 колдонулган адабияттардын тизмесинен турат. Диссертация физикалык географияда жаңы багытта жазылган илимий теориялык иш. Анын негизинде “Алкактык аралашуу-Кош алкактуулук”, б.а. алкактык калыптануу теориясын түзүп, Теңир-Тоонун аймагынын бийиктик алкактарынын бирдей эместигин компоненттеринин динамикалык байланыштарынын аймактар боюнча кескин айырмаланып тургандыгынын натыйжасы экендиги далилденип, алар секторлорго жана подсекторлорго бөлүп каралды. Экспозициялык алкак көптөгөн каптал тоолорунун бийиктик алкактарынын топтому экендиги далилденди. Алкактардын калыптануу критериясы иштелип чыгып алгачкы жолу илимий чөйрөгө сунушталып отурат.

Диссертациялык иш бир эки жумадан бери факультеттин китепканасынын окуу залында жана кафедрада турат. Сиздер аны менен тааныштыңыздар деп ойлоймун.

Издөнүүчүнүн сөзүнөн кийин диссертация боюнча суроолор берилди, аларга жооптор алынды.

Суроолор жана жооптор:

Боймирзаев К.М. – Сиз өзүңүз Түштүк Теңир-Тоонун аймагында жашасаңыз, эмне үчүн ал аймакты изилдебестен Теңир-Тоонун түндүк аймагын изилдегенсиз?

Жооп: – Түштүк Теңир-Тоонун аймагына жайындасы Орто Азия чөлдөрүнөн келген ысык аба массасы менен, кышында Памир антициклонунун суук аба массасы бирдей таасир эткендиктен ландшафттык кабык бирдей шартта калыптанган физикалык географиялык айырмачылыктар анчалык чоң эмес. Андыктан, диссертациянын алдына коюлган максаты аткарылбай калмак. Ал эми Теңир-Тоонун түндүгү бир нече аба агымынын астында тургандыктан, аймактарда физикалык географиялык айырмачылыктар чоң. Айырмачылык төмөнкү өзгөчөлүктөн пайда болгон.

1. Чаткал-Талас аймагына батыштан келген нымдуу аба массасы менен Орто Азиянын чөлдөрүнөн келүүчү ысык аба массалары бирдей таасир эткендиктен, өрөөндөрдүн ар бирине гана мүнөздүү болгон ландшафттык кабык жана бийиктик алкактар калыптанган.

2. Чүй жана Кемин аймагына Казак чөлдөрүнүн жайкы ысык аба массалары менен кышында түндүктөн келген суук аба массалары таасир эткендиктен Чүй өрөөнүнүн батышындагы Казакстан менен чектешкен аймагында жарым чөл, кургак талаа, талаа ландшафтты басымдуу абалда калыптанса; ортоңку бөлүгүндө талаа, токойлуу талаа, шалбаа ландшафттары басымдуу абалда калыптанган. Чүй өрөөнүнүн жогорку бөлүгүндөгү Кордой адырларында жана Актүз аймактарында кургак талаа басымдуу абалда пайда болгон. Ал эми Кемин өрөөнү батышынан ачык өрөөн болгондуктан, Казак талаасынын жайкы ысык аба массалары каптал тоолорунун тоо тоомдорунда тосулгандыктан, ландшафттык кабыктын талаалуу-чер токойлуу, токойлуу-шалбаалуу типтери үстөмдүк абалда пайда болгон.

3. Жайында Боом капчыгайы аркылуу соккон “Улан” шамалынын таасиринде турган батыш Ысык-Көл аймагында жарым чөл, кургак талаа ландшафттары басымдуу абалда калыптанса, чыгышында “Санташ” шамалынын таасиринде шалбаалуу токойлуу, токойлуу, шалбаалуу-талаалуу ландшафтты кеңири таркалган. Ал эми “Улан” жана “Санташ” шамалдар агымынын тирешкен “климат бөлгүч” аймагында (Чолпон-Ата-Кажы-Сай сызыгы) көлдүн нымдуу аба массасы кысылуунун натыйжасында тик абалда

көтөрүлүп, абанын штилдик (мемиреген) абалын пайда кылат. Анын таасиринде бул чөлкөмдө сырт тибиндеги талаа ландшафтты басымдуу абалда пайда болгон.

4. Борбордук Теңир-Тоонун аймактары (Сары-Жаз, Эңилчек, Көөлү) Теңир-Тоонун “суук уюлунда” калыптанган муздак аба массасынын (-50° чейинки) таасиринде туруктуу абалда тургандыктан, ландшафттык кабыгынын басымдуу бөлүгүн кар-мөңгү менен бийик тоолуу жарым чөл жана кургак талаа ээлеп жатат.

5. Ички Теңир-Тоонун өрөөндөрүнө “суук уюлдун” муздак аба массасы жыл бою таасир эткендиктен жана тоолору батыштан келген нымдуу аба массасына жарыш жайгашкандыктан жаан-чачын тоо капталдарына бирдей санда түшүп талаа, кургак талаа ландшафтты басымдуу абалда калыптанган.

6. Тоо арасындагы Кетмен-Төбө жана Тогуз-Торо чуңкурдуктарында жайкы ысык, кышкы суук аба массаларынын өрөөндөрдө уюп калышынын (инверсиясынын) натыйжасында чуңкурдуктардын түбүндө жарым чөл, кургак талаа, тоо капталдарында бадал-токойлуу талаа алкактары өрөөндөрдү курчаган шакек сымал абалда калыптанган.

Илимде сен түштүктүктөнсүн, түштүктөн жаз деген көрсөтмө жок. Илимде актуалдуулук принциби үстөмдүк кылат. Ошондуктан тема тандалып алынды.

Мирзамахмудов О.Т. – Сиз, азыркы сөзүңүздө Кетмен-Төбө менен Тогуз-Тородо бийиктик алкактар аларды курчаган “шакек сымал” абалда калыптанган деп айттыңыз, анын себебин түшүндүрүп берсеңиз?

Жооп: – Кетмен-Төбө менен Тогуз-Торо бийик тоо арасындагы чуңкурдуктар (котловина). Аларды курчап турган тоолордо бийиктиги 3800 м ден 4965 м ге чейинки бир нече тоо тоомдору орун алган. Батыштан келген нымдуу аба массасы алардын айланасындагы суук аба массасы менен аралашып бирдей калыңдыктагы атмосфералык фронтторду пайда кылат. Фронттордун биригүүсүнөн чуңкурдуктардын үстү бирдей калыңдыктагы булут менен капталып, бирдей сандагы жаан-чачынды түшүрөт. Анын таасиринде бирдей типтеги ландшафттык кабык, бирдей бийиктикте өрөөндөрдү орогон абалда калыптанат.

Мирзамахмудов О.Т. – Теманыздын актуалдуулугу эмнеде?

Жооп: – 1. Азыркы күнгө чейин Теңир-Тоо аймагын изилдөө XVII к. немец окумуштуусу А.Гумбольдт Альп тоосунун бийиктик алкактарын бөлүүдө сунуштап, кийин орус окумуштуусу Л.С.Берг (XVIII к.) Орусиянын аймагындагы тоолордун бийиктик алкактарын бөлүүдө колдонулуп келген трафереттик структураны талдап чыгуу жана жаңы багытта изилдөө жүргүзүүдө.

2. Теңир-Тоонун аймактарын жаңы илимий багытта, изилдеп бирдиктүү бир теориялык, методологиялык жана чарбалык прогноздоо багытында изилдөөлөрдү жүргүзүүдө.

3. Теңир-Тоонун аймагын компоненттердин динамикалык байланыш өзгөчөлүгүнө карап секторлого жана подсекторлого бөлүүдө

4. Бүгүнкү күнгө чейин колдонулуп келген субалкактардын (альп, субальп, токойлуу талаа, жарым чөл ж.б) бүтүн алкак эмес экспозициялык бүтүн алкактын үзүндүлөрү-фрагменттер экендигин далилдеп “Алкактык аралашуу-Кош алкактуулук” теориясын түзүп, аны биринчи жолу илимий чөйрөгө сунуштоодо.

4. Куйчиев А.С. – Сиздин докладыңызда тектоникалык ачык жана тектоникалык жабык өрөөндөр деп айттыңыз. Аны кандайча түшүнсөк болот?

Жооп: – Тектоникалык ачык өрөөн тоолордун багыттарына жарыш жайгашкан, аба массалары тоскоолдуксуз бир четинен экинчи четине өтүп турган өрөөндөр. Мисалы: Ак-Сай, Арпа, Ортонку-Нарын, Чатыр-Көл ж.б. Жабык өрөөндөр үч тарабы тоолор менен курчалып, бир тарабы ачык болгон өрөөндөр. Мисалы, Талас, Чаткал, Кемин ж.б. өрөөндөр.

5. Обдунов Э.А. – Изилдөөнүн максаттары эмнеде?

Жооп: – Негизги максаты Теңир-Тоонун ландшафттык алкактарын трафереттик мүнөздөп жазуу эмес, алардын пайда болушунун экологиялык-генетикалык өзгөчөлүктөрүн, таркалуу мыйзам ченемдүүлүктөрүн жана бийиктик алкактарынын калыптанышын теориялык жактан негиздөө болуп саналат. Теңир-Тоонун аймагын секторлорго жана подсекторлорго бөлүп карап, экспозициялык алкактар көптөгөн майда каптал тоолорунун изоляттык-жабык алкактарынын топтомунан куралгандыгын аныктап, “Алкактык аралашуу-Кош алкактуулук” теориясын түзүү болуп саналат.

6. Кузубаева О.М. – Секторлордун азыркы күнгө чейин географтар колдонулуп келген өлкө, провинция, область жана район деген бөлүнүштөн айырмасы эмнеде?

Жооп: – Биз колдонулуп жүргөн өлкө, провинция, область жана район деген схема көбүнчө саясий бөлүнүшкө дал келет, физикалык географиянын мыйзамына дал келбейт. Сектор деген сөз “аймак” деген сөздүн синоними, подсектор экинчи баскычтагы аныктама. Өлкө рельефтин түрүнө карап тоолуу, түздүктүү деп бөлүнөт. Область рельефтин басымдуу болгон көрүнүшүнө (түздүктүү, тоолуу, чөлдүү) карап алынган аныктама. Келечектеги муундар өздөрүнүн изилдөөсүн ушул багытта жүргүзүшү зарыл.

7. Эргешов С. – Теңир-Тоонун бийиктик өзгөчөлүктөрүнө кандай карайсыз?

Жооп: – Алкак деген түшүнүк эки денгээлдеги аныктама. Экспозициялык жана капталдык алкактарга бөлүнүп берилет. Экспозиция ири тоо капталдарына таандык аныктама, б.а. тоонун айланасы. Ал 360°ка барабар. Тоолор багыттарына карап түндүк, түштүк жана батыш, чыгыш экспозицияларга бөлүнөт. Ал эми капталдык алкактар ири тоо кыркаларынын каптал тоолорунун бийиктиги боюнча бөлүнүшү. Ал тоонун түбүнөн баштап тоонун чокусуна чейинки аралыкты камтып, 90°ка барабар. Каптал тоолорунун алкактарынын топтомунан экспозициялык алкактык бүтүндүүлүк калыптанган. Каптал алкактар көптөгөн изоляттык-жабык алкактардан туруп, аралашкан абалда пайда болгон. Ошондуктан алардын ар бирин бүтүн алкак катары кабыл алууга болбойт, алкактык фрагмент катары кабыл алуу зарыл. Алардын топтомунан каптал алкактар, каптал алкактардын топтомунан экспозициялык бүтүн алкак калыптанат.

8. Сатыбалдиев Б.С. – Сиз жогоруда “Алкактык аралашуу-Кош алкактуулук” деп айттыңыз. Аны кандай түшүнсөк болот?

Жооп: – Мен, жогоруда экспозициялык алкак деп, ири тоо кыркаларынан каптал тоолорундагы сырткы көрүнүшү окшош болгон алкактардын топтомунан пайда болгон деп айттым. Ири тоолордон көптөгөн майда тоолор тарамдалат. Алардын ар биринде өздөрүнө гана таандык болгон каптал алкактары бар. Алар алкактык бүтүндүүлүккө ээ эмес, алкактын ар түрдүү бийиктиктеги фрагменттери-үзүндүлөрү. Ошондуктан жайгашуу бийиктиги жакын, генетикалык-флорогенездик өнүгүүсү бирдей, геоморфологиялык-баскычтык түзүлүштөрү окшош болгон субалкактар экспозициялык бүтүн алкакты түзөт. Экспозициялык бүтүндүүлүк изоляттык-жабык алкактардын топтому.

9. Алайчиев Э.К. – Конкреттүү кылып, так жооп берсеңиз?

Жооп: – Кош алкактуулук кургакчыл, жарым кургакчыл, орточо нымдуулуктагы, жогорку нымдуулуктагы жана ашыкча нымдуулуктагы типтердин курамынан турат. Ар бир тип эки, же үч изоляттык-жабык алкактын топтому. Диссертацияда кургакчыл типке чөл жана жарым чөл; жарым кургакчыл типке кургак талаа; орточо нымдуулуктагы типке талаа, токойлуу талаа; жогорку нымдуулуктагы типке токой, токойлуу шалбаа, шалбаалуу талаа; ашыкча нымдуулуктагы типке кар-мөңгү жана тоо тундрасы киргизилип берилди.

10. Абдурасулов А.Х. – Теңир-Тоонун “суук уюлу” деп айтып жатасыз. Ал кайсы жер, тактап берсеңиз болобу?

Жооп: – Теңир-Тоонун “суук уюлу” деп Меридиан кырка тоосу менен Эңилчек, Кайыңды жана Сары-Жаз тоолору бириккен аймактагы купол формасындагы муз уюлун айтышат. Анын бардык тарабында муз тилчелери

өрөөндөрдүн түбүндө ондогон чакырымга созулуп жатат. Уюлда эң төмөнкү температура -50°C ту түзөт.

11. Абдурахманов Б.М. – Докладда фрагменттик изоляттык-жабык алкактар деп атап өттүңүз. Бул алкактарга кандайча түшүнсөк болот?

Жооп: – Докладда ачык жана изоляттык-жабык алкактар деп айтылды. Ачык алкактарга ири тоо кыркаларынан капталдарында, белгилүү бир бийиктикте жана кендикте, жүздөгөн чакырымга чейин созулуп жаткан алкактар кирет. Мисалы; кар-мөңгү, шалба ж.б. алкактары. Ал эми изоляттык-жабык алкактарга анчалык чоң эмес аянттагы, узундугу 2-5 чакырымга чейинки, башка алкактардын ортосунда чачыранды (фрагмент) абалда жайгашкан, байыркы алкактардын калдыктары кирет. Алардын ар бири бүтүн алкак эмес, фрагменттик-жабык алкактар, алардын топтомунан алкактык бүтүндүүлүк пайда болгон.

12. Самиев К.Т. – Сары-Жаз, Эңилчек, Көөлү, Ак-Сай ж.б. бийик тоолуу өрөөндөрдө чөл, жарым чөл, кургак талаа ландшафтты басымдуулук кылат. Алар адабияттарда алкак деп берилет. Сиздин оюңуз кандай?

Жооп: – Өзүңөргө маалым болгон чөл жана жарым чөл деген түшүнүктөр көбүнчө Казакстан менен Орто Азиянын аймактарындагы түздүктөргө таандык аныктама. Чөл температурасына карап ысык жана муздак чөл, ал эми тоо тектерин карап кумдуу жана “Гоби тибиндеги” таштак чөл деп бөлүнөт. Теңир -Тоонун аймагындагы ысык чөл Орто Азия жана Казакстан чөлдөрүнө туташкан аймактарды, б.а. Талас өрөөнү менен Чаткал өрөөнүнүн эң батышында кездешет. Ал эми муздак чөл сиз айткан аймактарда кездешет. Орто Азия менен Казакстандын чөлдөрү кумдуу чөлгө кирсе, Сары-Жаз, Эңилчек, Көөлү ж.б. өрөөндөрдөгү чөлдөр “Гоби тибиндеги” таштуу чөлгө кирет. Кумдуу чөл байыркы палеоген доорунда деңиздин астында калыптанса, таштуу чөл тоо тектеринин талкалануусунун натыйжасында пайда болот. Менин пикирим аларды бүтүн алкак эмес, бүтүн алкактын үзүндү-изоляттык аймак катары кабыл алыш керек. Алардын аянты 2-3 чарчы чакырымдан ашбайт. Ошондуктан алар алкактуулукка ээ эмес.

13. Абдуллаева М.Д. – Тоо арасындагы айрым өрөөндөрдүн түбүндө жарым чөл жана чөл аймактары кездешет. Мисалы: Жумгалда, Ортоңку-Нарында ж.б. өрөөндөрдө. Сиздин изилдөөңүздө бул маселеге көңүл бурулганбы?

Жооп: – Ооба, бурулган. Жогорудагы бул суроого азын-оолак жооп бердим эле. Азыр аны тактап берейин. Тоо өрөөндөрүнүн түбүндөгү чөл жана жарым чөл бийиктик алкак эмес, анчалык чоң эмес аянтты ээлеп жаткан фрагмент. Пайда болуу механизми болуп тоо этегиндеги түздүктөрдөгү өсүмдүктөрдүн генефондунун тоо өрөөндөрү аркылуу жогору карай

“сорулушу” саналат. “Сорулууда” өрөөндөр “шлангдын”, кар мөңгү “тормоздун” кызматын аткарат. Тоо мөңгүлөрүнүн таасиринен сорулуп барган өсүмдүктөрдүн генефондду тоо арасындагы түздүктөрдө токтоп, алардын ареалдары калыптанат. Алардын туруктуу абалда сакталып турушуна тоо капталдарынан сел менен ташылып келинген тоо тектери таасир этет.

14. Абжапарова Д.А. – Сиз баяндамаңызда тоо арасындагы чуңкурдуктарды, тактап айтканда Тогуз-Торо, Кетмен-Төбө, Зардалы ж.б өрөөндөрдүн түбүндө жарым чөл жана чөл ландшафттары кездешет деп айттыңыз. Алардын пайда болуу механизми кандай?

Жооп: – Бул суроого жогоруда берилген суроолордо учкай жооп бердим эле. Анда толук жооп бергенге аракет кылайын.

Тоо арасындагы чуңкурдуктарда кышкы суук, жайкы ысык аба массаларынын алмашуусу кескин жүрбөйт. Себеби алар бардык тарабынан тоолор менен курчалып жаткандыктан, абанын инверсиясы (уюп калуусу) пайда болуп, алардын таасиринде өсүмдүктөрдүн вегетациялык мөөнөтү кыскарып, кургакчыл шартка ылайыкташкан өсүмдүктөр үстөмдүк кыла баштайт. Анын натыйжасында чөл жана жарым чөл, б.а. чөл тибиндеги аймак калыптанат. Тоо арасындагы чуңкурдуктагы чөл жана жарым чөл алкак эмес, изоляттык-фрагмент.

15. Эргешов С. – Сырт аймагынын ландшафттынын калыптануу механизмин кандайча түшүнсөк болот?

Жооп: – Сырт аймагы Ысык-Көл секторунда кеңири таркалып, Ысык-Көл жана Жети-Өгүз сырттарынан турат. Ысык-Көл (Тоң) сыртынын ландшафттык кабыгы Күңгөй Ала-Тоону ашып өткөн кыш айларындагы түндүктөн келген суук аба массасынын таасиринен калыптанат. Ландшафттын өзөгүн талаа, шалбаалуу талаа түзөт. Ал эми Жети-Өгүз сыртынын ландшафттынын калыптанышында Иле тоосунун чыгышындагы, меридиан багытындагы Нарын, Каркыра өрөөндөрүнүн мааниси чоң. Биринчиден, өрөөндөр аркылуу кышында түндүктөн келген суук аба массасы аймакка тегиз тийгендиктен бирдей климаттык шарт түзүлөт. Экинчиден, Меридиан кырка тоосунда батыштан келген нымдуу аба массасы тосулуп, бирдей сандагы жаан-чачынды пайда кылат. Үчүнчүдөн түндүгүндөгү өрөөндөр Казак түздүгүнө биригип тургандыктан, ал аймактагы үчүнчүлүк доорундагы муз каптоо мезгилинде түштүккө карай миграцияланган өсүмдүктөрдүн бореалдык группасына таандык болгон карагай, карагат, шилби, четин ж.б. өсүмдүктөр кеңири таркалууга ээ болуп, токой ландшафттын пайда кылган. Алардын ареалдары алкактык түзүлүшкө ээ эмес, фрагменттик түзүлүш.

16. Боймирзаев К.М. – Кочкор өрөөнүнүн ландшафттынын калыптанышына көз карашыңыз кандай?

Жооп: – Кочкор өрөөнү административдик жактан Ысык-Көл областына, географиялык жактан Борбордук Теңир-Тоого таандык болгон, ландшафтты өтө кургакчыл жана кургакчыл типтер менен капталып жаткан өткөөл (сквозной) өрөөн. Өрөөн аркылуу Ысык-Көл, Жумгал жана Соң-Көл өрөөндөрүнүн ортосунда аба массаларынын алмашуусу жүрүп турат. Биринчиден Теңир-Тоонун “суук уюлунда” калыптанган Кызарт шамалы туруктуу абалда батыштан чыгышты карай согуп, өрөөндүн топурагын кургатып турат. Экинчиден Көөлү өрөөнүндө июль айында пайда болгон жылуу аба массасы өрөөнгө карай сүрүлүп, өрөөндүн климатын $+3-4^{\circ}\text{ка}$ көтөргөндүктөн, өрөөндүн чыгышында ландшафттын кургакчыл тиби (жарым чөл, кургак талаа), түндүгүндө жарым кургакчыл тиби (адырлуу кургак талаа), түштүгүндө орточо нымдуулуктагы тиби (адырлуу талаа, шалбаалуу талаа, тулаңдуу талаа) калыптанган. Алар, өрөөндү курчап жаткан, жамачы (лоскут) сымал изоляттык аймактар, алкактык бүтүндүүлүк жок.

17. Султанов Ж.М. – Диссертацияда Ак-Сай-Арпа-Сары-Жаз өрөөндөрүн бир секторго бириктирип берипсиз. Бириктирүү кайсы факторлордун негизинде жүргүзүлдү?

Жооп: – Бириктирүү төмөнкү факторлого карап жүргүзүлдү. Биринчиден, үч өрөөн тең батышы ачык бири-бирине улай жайгашкан өткөөл өрөөндөр. Ошондуктан аларда батыштан келген нымдуу аба массасынан пайда болгон жаан-чачындын айырмасы жокко эсе, 250-260 мм дин айланасында түшөт. Экинчиден Теңир-Тоонун “суук уюлунун” муздак аба массасы эч тоскоолдуксуз биринен экинчисине өтүп тургандыктан, жайкы орточо температура Арпада $+6,9^{\circ}$ ка, Чатыр-Көлдө $+3,0-7^{\circ}$ ка, Ак-Сайда $+5-6-8,2^{\circ}$ ка, Үзөңгү-Куушта $+4,9-5,5^{\circ}$ ка чейин көтөрүлүп, ландшафттын ашыкча нымдуулуктагы типтери узак геологиялык доордон бери басымдуулук кылат. Арпа өрөөнүндө талаа ландшафттынын үстөмдүк кылышы калган өрөөндөргө салыштырганда температуранын $+3-4^{\circ}\text{ка}$ жогору болушу менен байланыштуу. Ал эми Эңилчек өрөөнүндөгү 2500-3200 м бийиктиктеги “Гоби” тибине кирген жарым чөл тоо тектеринин талкаланышы менен байланыштуу болгон көрүнүш.

18. Кузубаева О.М. – Эмне үчүн Ички Теңир-Тоонун Суусамыр, Жумгал, Соң-Көл, Ортоңку Нарын өрөөндөрүндө ландшафттын басымдуу бөлүгүн талаа ландшафты түзөт. Сиздин пикириңиз?

Жооп: – Сиз айткан өрөөндөр географиялык абалы боюнча өткөөл (сквозной) өрөөндөр. Аба агымдары тоскоолдуксуз бири-бирине өтүп тургандыктан, температуралык режиминде айырмачылык жокко эсе. Бирок жайгашуу бийиктиктеринде айырмачылык бар. Айрым өрөөндөрдө, кургак талаадан баштап талаа, алып талаалары басымдуу абалда калыптанган.

Алардын калыптанышы диссертацияда ар бир өрөөн боюнча такталып берилген.

19. Абдурасулов А.Х. – Секторлордун чарбадагы мааниси кандайча прогноздолгон?

Жооп: – Ар бир сектордун өздөрүнө гана мүнөздүү болгон негизги чарбачылык тармактары бар, ошондуктан алардын келечектеги өнүгүү багыттары да ар башка. Келечекте секторлордун аймактарында бакчылык жана дыйканчылык күчтүү өнүгүп, мал чарбасын өстүрүү кыйынчылыкка алып келгендиктен малдан алынган продукциялардын баасы азыркыга салыштырганда кескин өсүшү күтүлөт. Келечекте малдын башына эмес, сапатына көңүл бурулат. Жайыт өзөктүк маселеге айланып, мал чарбасынан алынган продукция жана алардын баасы азыркыга салыштырганда бир нече эсеге өсөт. Бул процесс антропогендик фактордун өсүшү менен коштолуп, анын таасиринин астында мал чарбасы бийик тоо арасындагы өрөөндөргө сүрүлөт, б.а. антропогендик кысым астында миграциялык агым түздүктөн тоого карай жүрөт.

Алып баруучу. Дагы суроо барбы? Залда үн сөз суроо жок болсо. Анда диссертант 19 суроого жооп берди, суроо жооп аяктады, илимий ишке талкуу жүргүзөбүз. Калоочулар барбы?

Боймирзаев К.М. – Мен диссертацияны толук карап чыгып төмөндөгүдөй пикирге келдим. Биринчиден Талантбек Курманалиевичтин изилдөөсү келечекте физикалык географиялык изилдөөлөрдө кеңири колдонула турган жаңы багыт экендиги талашсыз. Себеби ушул күнгө чейин жазылган илимий иштерде XVII кылымда А. Гумбольдттун Алып тоосу үчүн сунуш кылган ландшафттын алкактык структурасын биздин аймактагы бардык тоолор үчүн эталон катары пайдаланып келебиз. Алып тоосу Европа материгинде Атлантика океанынын таасиринде турса, Теңир-Тоо Азиянын өзөгүндө жайгашып, континенталдык климаттык шарттын таасиринде турат, ландшафттык факторлордун динамикалык байланыштары ар башка деңгээлде өтөт. Бул жагдайда А.Гумбольдттун идеясын кайра карап чыгууга туура келген. Экинчиден Теңир-Тоо жүздөгөн чакырымга созулуп жаткан ири тоо системалары (Какшаал, Кыргыз Ала-Тоосу, Тескей Ала-Тоо ж.б.) жана узундугу 2-10 чакырым болгон көптөгөн майда каптал тоолордон турат. Алардын бийиктик алкактарын биз бирдей деңгээлде карап келебиз. Мисалы: көптөгөн каптал тоолордо кар-мөңгү, альп, субальп ландшафттарынын аянттары 0,5-1 чакырымдан ашпайт. Алар бири экинчисине аралаш, лоскут (жамачы) сымал абалда жайгашкан. Ошондуктан аларды алкактык фрагмент катары карап, “изоляциялык-жабык алкак” экендигин далилдегендигин илимдеги жаңы ачылыш катары кабыл алсак болот. Илимий талкууга биздин

окуу жайдын окутуучулары катышып олтурат. Силер иштеги фактылардын негизинде, трафереттик схемадан четтеп, илимий изилдөөлөрдү жаңы багытта жүргүзүшүңөр керек. Гумбольдттон бери бир нече кылым өттү, илимий жаңы ачуулар болуш керек. Жыйынтыктап айтканда, талкуулап жаткан эмгек жаңы багытта жазылган алгачкы илимий иш болгондуктан, докторлук даражага толук жооп берет. Өзүнөр уктуңар талкуу учурунда изденүүчүнүн суроолорго жооп бергендигин. Ошондуктан диссертациялык кеңешке коргоого сунуш кылам. Диссертация география илимдеринин доктору окумуштуулук даражасына толук жооп берет. Диссертацияда төмөнкүлөрдү эске алуу керек. 1) Экспозициялык алкактардын типтик түзүлүшүн такташ керек. 2) Бийиктик алкактардын калыптанышына тоо томдорунун тийгизген таасирин такташ керек. 3) Тоолордун тосмолуулук (барердүүлүк) ролуна көбүрөөк көңүл буруш керек.

Мирзамахмудов О.Т. – Урматтуу жыйындын катышуучулары! мен Матикеев Талантбек Курманалиевичтин диссертациясын, авторефератын окуп чыктым. Диссертация физикалык географиядагы А.Гумбольдттон мезгилинен бери 3 кылым бою колдонуп келген схеманы азыркы илим менен техниканын өнүгүү доорундагы талаптарга, жаңы ачылыштарга карап чечүүгө багытталган алгачкы кадам экендигин айткым келет. Чындыгында, азыркы күнгө чейин Тескей Ала-Тоосу, Күнгөй Ала-Тоосу, Кыргыз Ала-Тоосу, Чоң-Алай тоосу, Алай-Түркестан тоосу сыяктуу ири тоо системаларынан баштап Жумгал, Көк-Ирим, Катран, Аркалык, Олокон-Тоого окшогон майда тоолорго чейин кармөңгү, альп, субальп, токой, талаа, кургак талаа, жарым чөл жана чөл алкактарын бөлүп, аны окутуп жана жазып келебиз. Өзүнөр ойлонуп көргүлөчү, тоолор жогорку, ортоңку жана төмөнкү бийиктиктеги тоолорго бөлүнсө, жогорку бийиктиктеги тоо деңиз деңгээлинен 3500 м жогору, орточо бийиктиктеги тоо 3000-3500 м бийиктикте, ал эми төмөнкү бийиктиктеги тоо 2500-3000 м бийиктикте жайгашса, аларда биз кабыл алып жүргөн ландшафттык алкактар аларда кандайча бирдей бийиктикте жана диопозондо болуп калат? Себеби тоо баскычтарынын геологиялык-геоморфологиялык, климаттык-орографиялык, топурактык-геоботаникалык факторлору бирдей эмес, андыктан ар бир тоонун өзүнө гана мүнөздүү болгон ландшафттар калыптанат. Ошондуктан аларды бир мыйзамга баш ийдирүүгө мүмкүн эмес. Бул багытта диссертациялык иште Орто Азия чөлдөрүнүн, Казак талааларынын, Памир антициклонунун, Теңир-Тоонун “суук уюлунун” тийгизген таасирлерин аныктаганы эң маанилүү. Ал эми “Алкактык калыптануу – Кош алкактуулук теориясы” илимдеги жаңылык, мактоого татыктуу. Биз ишти жаңы багыттагы изилдөө экендигин кабыл алып, азыркы

мезгилде аспиранттар, изилдөөчүлөр жасап жаткан иштерине киргизе баштайбыз.

Жетишпеген жактары төмөндөгүлөр; 1. Диссертациялык иштеги айрым стилистикалык, пунктуациялык мүчүлүштөрүн карап чыгуу зарыл. 2. Казак чөлдөрүнөн келген аба массасынын таасир эткен аймактарын тактоо зарыл. 3. Ысык-Көл секторундагы штилдик абалдын пайда болуу механизимин тактоо керек. 4. Ички Теңир-Тоонун ортонку бөлүгүнүн бийиктик алкактарынын калыптануу өзгөчөлүктөрүнүн себебин аныктоо керек. Иш азыркы талапка толук жооп берет, диссертациялык кеңешке коргоого сунуш кылган пикирди колдоймун.

Сатыбалдиев Б.С. – Менин диссертациялык иш боюнча пикирим төмөндөгүчө. Диссертация илимдеги акыркы маалыматтардын негизинде, жаңы багытта жазылгандыгы талашсыз. Бүгүнкү күнгө чейин илимий иштер жогоруда айткандай траферет болуп калган ыкма менен жазылып, көбүн эсе изилденген аймактын географиясын сүрөттөп жазуу менен чектелгендиктен илимий жаңылыктар берилбей келет. Ал эми талкуулап жаткан иште Теңир-Тоонун аймагы биринчи жолу секторлорго бөлүнүп, алардын ар биринин ландшафтынын калыптануу мыйзамдары далилдеген. Ландшафттын фрагменттеринин лоскут (жамачы) сымал аралашкан абалда жайгашып, алардын топтомунан алкактык бүтүндүүлүктүн пайда болгондугун далилдеши өзгөчө белгилей турган факты болуп саналат. Бул илимдеги жаңы алгачкы фактыны аны бардык географтар билиши зарыл. Мен ишти коргоого сунуш кылган пикирге толук кошулам. Диссертациядагы төмөнкү жагдайларга көңүл буруу керек. 1. Тоо арасындагы ачык жана жабык өрөөндөрдө абанын инверциясынын таасирлеринин өзгөчөлүктөрүн дагы бир жолу карап чыгууну сунуштаймын.

Абдуллаева М.Д. – Мен Матикеев Талантбек Курманалиевичтин диссертациясын абдан кунт коюп окуп чыктым. Иште олуттуу масселенин бири болуп Теңир-Тоону секторлорго бөлүп кароо саналат. Бул физикалык географиядагы Теңир-Тоо аймагын өзгөчөлүктөрүнө карап жаңы багыттагы алгачкы бөлүү схемасы. Азыркы күнгө чейин Теңир-Тоонун аймагын райондоштурууда провинция, подпровинция областы, район деген аныктамалар колдонулуп келген. Бул аныктамалар тарыхый, саясий жана калктын жайгашышын көрсөтүүчү аныктама. Тарыхый жана саясий райондоштурууда колдонулса так маанини берет. Ал эми сектор физикалык географияда белгилүү бир чөйрөнүн башка чөйрөдөн ландшафттын компоненттеринин динамикалык байланыштары боюнча өзгөчөлөнүп турганын аймагы, б.а. географиялык бүтүн алкактын бир бөлүгү. Бүтүн алкак материктен баштап, тоолорго чейинки рельефтин баскычынын бардыгында

кездеше турган мыйзам. Анын эки четиндеги ландшафттык алкактар коңшулаш алкактардын өтмө катар формасы, ал эми ортоңку бөлүгү ошол аймактагы алкактын эталону экендигин далилдөө, диссертациядагы өзөктүк маселенин бири, илимге сунушталган жаңы багыт болуп саналат. Бүгүнкү отурумда көптөгөн магистрлер, аспиранттар жана изденүүчүлөр отурасыңар. Силер ишиңерди жазганда, бул диссертацияны толук пайдаланышыңар керек. Себеби география илими жаратылыш менен изденүүчүнүн ортосундагы монолог эмес, диалог болуп саналат. Мен Талантбек Матикеевдин диссертациялык ишин жаңы багыттагы докторлук изденүүнүн жыйынтыгы деп баалаймын жана диссертациялык кеңешке коргоого сунуш кылам. Иштин кемчилдиктери анда стилистикалык, орфографиялык кемчилдиктердин болушу аны оңдоп койсо болот.

Самиев К.Т. – Урматтуу жыйындын катышуучулары, менин пикирим боюнча талкууланып жаткан иштин дагы бир өзгөчөлүктөрү болуп бүгүнкү күнгө чейин географтар аныктай элек тоо арасындагы өрөөндөрдөгү кургак талаа, жарым чөл жана чөл ландшафттарынын пайда болуу механизм аныктоо болуп саналат. Мен биринчи жолу бийиктик тоо арасындагы кургак талаа, жарым чөл жана чөл ландшафттынын пайда болуу механизми жөнүндө билип жатам. Алардын пайда болушунда негизги фактор болуп тоо түбүндөгү өсүмдүктөрдүн генефондунун тоолордун көтөрүлүшүнүн натыйжасында жогору карай өрөөндөр аркылуу сорулуп баргандыгы саналат. Бул сорулууда өрөөндөр “шлангдын”, ал эми кар-мөңгү алкактары “тормоздун” кызматын аткарат деген аныктамасын эң кызыктуу илимий пикир катары кабыл алсак болот. Илимий жактан талдаганда аныктаманын туура экендигин түшүнөбүз. Иштеги төмөнкү нерселерге көңүл бурсаңыз. Мурдагы авторлордун жекече жыйынтыктарын иретке келтирсеңиз жакшы болмок. Мен жогоруда айтылган пикирлерди колдоймун жана диссертациялык кеңешке коргоого сунуш кылам.

Кузиева О.М. – Чүй-Кемин секторунун калыптанышы диссертацияда аллювиалдык жана эолдук концепция менен түшүндүрүлгөн. Себеби сектордун батышы Казакстандын Моюн-Кум чөлүнө жакын жайгашкандыктан, анын таасиринде ландшафттын кургакчыл типтерине кирген жарым чөл жана кургак талаа калыптанса, аны менен туташкан батышында чөл ландшафтты эшилме кумдун таасиринен калыптанган. Ал эми тоо этегиндеги түздүктөгү, адырлар алкагындагы кургакчыл талаа 297-480 мм жаан-чачындын астында пайда болуп, узак геологиялык доордун ичинде селдин топтолгон аймагында азыркы абалына келген. Бул реалдуу чындык. Менин пикирим боюнча, диссертациялык иш автордун жеке изилдөөсүнүн материалдары менен илимий – теориялык ой жүгүртүүсүнүн топтомунун негизинде жазылган. Илимий деңгээли боюнча докторлук даражага толук

жооп берген иш деп эсептеймин жана диссертациялык кеңешке сунуштаймын. Иштеги төмөнкү кемчилдиктерди карап чыгыш керек. 1) Ландшафттык кабыктын алкактык бөлүнүшүндөгү субалкактардын калыптануу мыйзамын; 2) Түздүктүү аймактардагы чөл, жарым чөл, кургак талаанын бүтүн алкак эместиги такталган бирок аянттарын көрсөтүлгөн эмес.

Эргешов С. – Талантбек Курманалиевичтин диссертациялык илимий изилдөө иши боюнча монографиясы жарыкка чыккан, мен алып толук таанышып чыктым. Кыргызтандын география сабагында колдонулуп жатат. Диссертациянын өзгөчөлүгү боюнча жогорудагы айтылган пикирлерди колдоймун, Иште айрым кемчилдиктер бар. Мисалы: Ысык-Көл секторунун батышынын ландшафтынын калыптанышы, анын чыгышынын ландшафттына караганда анчалык терең талданган эмес. Бирок “Улан” шамалы менен “Санташ” шамалы тирешкен “Климаттык бөлгүч” аймагындагы көлдүн үстүңкү бетинде пайда болгон нымдуу аба массасы кысылуунун натыйжасында тик көтөрүлүп, абанын штилдик (тынчтануу) абалын пайда кылгандыгы аныкталган. Ал аймакта өтмө катар абалдагы ландшафттын орточо нымдуулуктагы тибине таандык болгон талаа, токойлуу талаа басымдуу абалда калыптангандыгын далилденгендиги Ысык-Көлдүн ортоңку бөлүгүнүн ландшафттынын мозаикасын так чагылдырат. Мындай аныктама географиялык адабияттарда берилбейт. Диссертациядагы дагы бир илимий чындык болуп Кочкор подсекторунун ландшафттык кабыгына берилген аныктама саналат. Диссертация менен монографияда Кочкор өрөөнүнүн ландшафтынын калыптанышында: 1) Өрөөндүн үч тарабынан тоолор менен курчалып, Ысык-Көл өрөөнү менен Орто-Токой капчыгайы аркылуу биригип турушу, б.а. өткөөл өрөөн болушу; 2) Борбордук Теңир-Тоодон соккон муздак аба массасынын таасири; 3) Боом капчыгайы аркылуу согуучу “Улан” шамалы менен Кызыл-Омпол аймагындагы ысык аба массасынын таасирлери саналат. Бүтүндөй алганда, диссертациялык иш траферет болуп калган мүнөздөп жазуу эмес секторлордун бийиктик алкактарынын өзгөчө абалда калыптангандыгын илимий негизде тактаган иш. Мен жогорудагы сунушталган пикирлерге толук кошулам. Себеби Европа менен Азия эки башка шарттагы аймактар, айырмачылыктары чоң, Гумбольдттун теориясы өз доорундагы изилдөөчүлөр үчүн эталон катары колдонулуп келген. Азыркы талапка жооп бербей калды.

Куйчиев А.С. – Жогорудагы сүйлөгөн кесиптештер диссертациядагы көптөгөн жаңылыктарды айтышты, бирок Борбордук Теңир-Тоого олуттуу көңүл бурушкан жок. Теңир-Тоонун өзөгү болуп Борбордук Теңир-Тоо менен Ички Теңир-Тоо саналат. Бул аймак диссертацияда Ак-Сай-Сары-Жаз-Арпа жана Ички Теңир-Тоо секторуна бөлүнгөн. Менин оюм боюнча, бул бөлүнүү илимий көз караш менен алып караганда, эң туура. Себеби Борбордук Теңир-

Тоо Кыргызстандын эң суук аймагы экендиги, анда бүтүндөй Теңир-Тоонун климатын аныктай турган “суук уюл” жайгашкандыгын, анда төмөнкү температура -50° тун айланасында болуп, анын таасиринен бүтүндөй Ички Теңир -Тоонун суук климаттык шарты калыптангандыгын далилдүү фактылар менен аныктаган. Азыркы Нарын облусунун климаттык шарты суук аба массасынын тоо арасындагы өрөөндөрдө инверсияланып (уюп) калуусунун натыйжасында калыптангандыгы, ал жайында Орто Азиянын чөлдөрү $+40$ ка чейин ысыганда, аба агымы Фергана тоолорундагы капчыгайлар аркылуу Ички Теңир-Тоого өтүп, анын таасиринен Чатыр-Көлдө жайкы температура $+3,0-7,1^{\circ}$ ка, Ак-Сайда $+5-8,2^{\circ}$ ка, Үзөңгү-Куушта $+4,9-5,5^{\circ}$ ка чейин гана көтөрүлгөндүктөн, ландшафттын ашыкча жана жогорку нымдуулуктагы типтеринин калыптанышын илимий негизде далилдеген. Бүгүнкү күнгө чейинки илимий иштер аймактардын жаратылышын байкоо жолу менен жазылгандыктан, аймактардын айырмаланган себептерин түшүнүүгө мүмкүн болбогон. Бул жагдай боюнча алып караганда, диссертация жаңы багытта жазылган алгачкы иш экендиги талашсыз. Иште 1. Карта деп берипсиз, эгер карта болгондо масштабы көрсөтүлүш керек. 2. Секторлорду карта эмес сүрөт деп көрсөтүү зарыл, талап ошондой. Мен Матикеев Талантбек Курманалиевичтин иши физикалык географиядагы факторлордун таасирин талдаган алгачкы иш докторлук даражага татыктуу эмгек экендигине ишенем жана диссертациялык кеңешке коргоого сунуштаган пикирлерди толук колдоймун.

Алып баруучу: – Сүйлөөчүлөр барбы? Эгерде жок болсо, анда жыйынтыктоочу сөз изденүүчүгө берилет.

Матикеев Талантбек Курманалиевич – Урматтуу жыйындын катышуучулары ишти талкулоого катышып бергениңиздерге ыраазычылык билгизем, силердин айткан сын-пикириңиздерди карап чыгам. Рахмат.

Талкуулоонун негизинде Физикалык география, Кыргызстандын географиясы жана табият таануу концепциясы кафедрасынын кеңейтилген жыйыны чечим кабыл алат:

ЧЕЧИМ

Тандалып алынган тема бүгүнкү күнгө чейин изилденбеген жаңы багыттагы актуалдуу проблемаларга арналгандыктан, физикалык географиядагы изилдөөлөрдү алгачкы жолу жаңы багыттагы жүргүзүлгөн иш экендиги талашсыз. Теманын актуалдуулугу 6 пункттан турат, алар диссертацияда чечмеленип берилген. Изилдөөнүн максаты жана милдеттери 13 пункт менен берилип, иште аларга толугу менен илимий талдоо жасалган. Изилдөө аймагын тандап алуу себептери 5 пунктта негизделип, диссертацияда ар бир пунктка так жооп берилген. Изилденген маселе 11 пункттан туруп,

негизги изилдөө “Кош алкактуулук” теориясын түзүүгө, Теңир-Тоонун аймагын секторлорго бөлүүгө, секторлордун ландшафттарынын өзгөчө абалда калыптанышындагы негизги факторлорду аныктоого багытталган. Изилдөө учурунда генетикалык, алкактык, аймактык, азоналдуулук принциптери сакталып, картографиялык, математикалык, таяныч пункттук, талаада изилдөө, салыштырмалуулук жана комплекстик изилдөө методдору колдонулган. Изилдөөнүн негизги базалары катары автордун жекече изилдөөлөрү, метеостанциялардын көп жылдык маалыматтары, жайыттарды паспорттоштуруунун, статбашкармалыктарынын маалыматтары жана адабияттар алынган. Изилдөөнүн жаңылыгы болуп азыркы күнгө чейинки траферет катары колдонуп келген ландшафттык алкактын схемасына өзгөртүү киргизип, изилдөөлөрдү жаңы нукка буруу, алкактардын калыптануу теориясын түзүү, Теңир-Тоонун аймагын секторлорго жана подсекторлоого бөлүү, секторлордун келечектеги өнүгүүсүнө прогноз жасоо саналат. Бүтүндөй алганда, Матикеев Талантбек Курманалиевичтин диссертациясы КР Президентине караштуу УАКнын талабына толук жооп берет деп табылып

ТОКТОМ КЫЛАТ:

1. Матикеев Талантбек Курманалиевичтин “Теңир-Тоонун (Тянь-Шань) жаратылышынын секторлук өзгөчөлүктөрү жана чарбадагы мааниси” деген 25.00.23 – физикалык география, биогеография, топурактын географиясы жана ландшафттын геохимиясы адистиги боюнча география илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазган диссертациясы тууралуу жогорудагы чечим бекитилсин.

2. Матикеев Талантбек Курманалиевичтин 25.00.23 – физикалык география, биогеография, топурактын географиясы жана ландшафттын геохимиясы адистиги боюнча география илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн “Теңир-Тоонун (Тянь-Шань) жаратылышынын секторлук өзгөчөлүктөрү жана чарбадагы мааниси” деген темада жазган диссертациясы КР Президентине караштуу УАКнын талабына толук жооп берет деп табылсын жана Д.25.24.698 диссертациялык кенешинен коргоого сунушталсын.

Жыйындын төрайымы, КРнын илим жана техника жаатындагы мамлекеттик сыйлыктын лауреаты, КРнын билим берүүсүнө эмгек сиңирген ишмер, х.и.д., профессор:

Д.Т. Алтыбаева Д.Т. Алтыбаева

Жыйындын катчысы г.и.к., доцент:

З.Э. Шербоева З.Э. Шербоева
Тастыктаймын
2024 ж. « 22 » 06
Кадрлар бөлүмүнүн
башчысы *А. Алтыбаева* А. Алтыбаева Т.